

Проблеми на устойчивото природоползване в българските бизнес-структури

Маруся Линкова

Issues of the sustainable use of nature in Bulgarian business structures: Sustainable development in the economy is based on the rational use of resources, environmental protection and the prevention of biodiversity loss. Environmental sustainability of natural resources define the physical scale of production. Sustainable development policy reduces the tension between private business interests and public benefits and impact on the optimal deployment of resources.

Key words: sustainable development, biodiversity, delegated budgets, government policy

ВЪВЕДЕНИЕ

Един от основните приоритети на стратегията “Европа 2020” е осигуряването на устойчив растеж и изграждане на по-екологична икономика. Възможно ли е стремежът на бизнес-структурите към по-високи печалби да не изключва опазването на природните ресурси и околната среда? Отговорът е многозначен и зависи от множество фактори – правна рамка, принцип за “кръстосано спазване” при европейското финансиране, приоритетно субсидиране, рестриктивни инструменти и мн. др. Настоящата разработка има за цел да анализира въздействията от прилагането на европейската политика за устойчив растеж върху бизнес-структурите и опазването на природната среда България.

ИЗЛОЖЕНИЕ

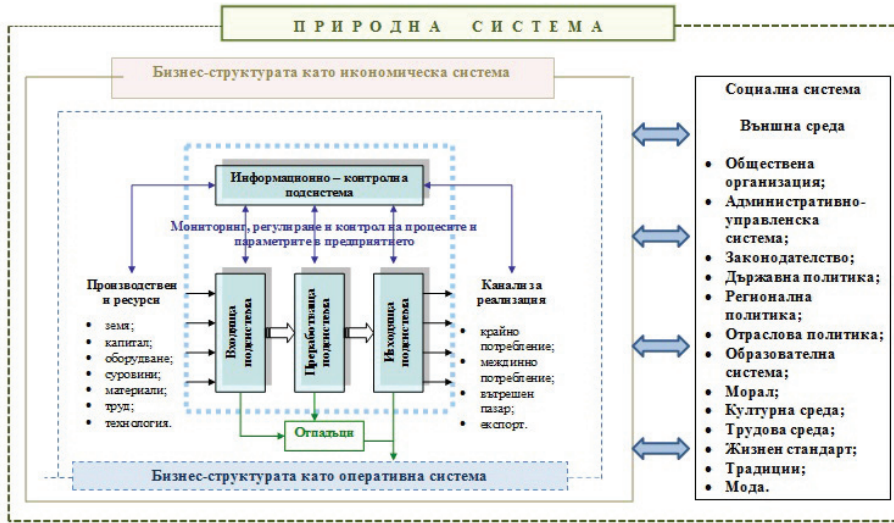
Стратегията за растеж „Европа 2020“ е насочена към изграждане на интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика и подпомагане държавите-членки на Европейския съюз (ЕС) да постигнат през следващото десетилетие високи нива на заетост, производителност и социално единство. Стратегията „Европа 2020“ включва 4 основни приоритета: интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и икономическо управление. *Интелигентен растеж* се осигурява чрез образованието, изследванията/иновациите и цифровото общество. *Приобщаващият растеж* е насочен към изграждане на икономика с високо ниво на заетост, благоприятстваща икономическото, социалното и териториалното развитие на всички държави и региони в ЕС. *Икономическото управление* изисква по-добра координация на икономическите политики в ЕС, особено след сътресенията от финансовата криза. *Устойчивият растеж* акцентира върху по-ефективното използване на ресурсите изграждане не само на по-конкурентноспособна, но и на по-екологична икономика.[7]

Устойчивият растеж в икономиката се основава на устойчивото използване на ресурсите, опазване на околната среда и предотвратяване на загубата на биоразнообразие.[3] Подкрепата на устойчивия растеж в следващото десетилетие включва 2 водещи инициативи на ЕС: ефективно използване на ресурсите и индустриална политика. В ерата на глобализацията ЕС се нуждае от промишлена политика, която:

- подпомага предприемачеството – за по-силни и по-конкурентноспособни предприятия в Европа;
- обхваща всички части от веригата на стойността – от достъпа до суровини до обслужването след продажбата.

Отраслите на материалното производство видоизменят природата и я трансформират в продукти. Всяка бизнес-структура е единство от оперативна и икономическа системи, които функционират в конкретна социална и природна среда. (Вж.фиг. 1)

Териториалното разположение на бизнес-структурите се определя не само от оптималното разполагане на ресурсите, но до голяма степен и от въздействието на политиката и инструментите за подпомагане и контрол. [1] Възможностите за получаване и наличието на природни ресурси или екологичната устойчивост е тази, която определя физическия мащаб на производството. [3]



Фиг.1 Среда за бизнес активност

Противопоставянето на частните и обществените стоки и негативните въздействия върху оптималното разполагане на ресурсите се дебатира в икономическата литература от средата на миналия век.[5,6] От една, страна ограничените природни ресурси са част от националното богатство и притежават характеристиките на обществените стоки, а от друга страна – на тях се базира конкретен продукт, който представлява частна стока.

Предлагането на чисти и смесени обществени стоки води до конфликт при оптималното разполагане на ресурсите в даден регион и двупосочни негативни въздействия от гледна точка на конкурентността и делимостта. Негативните въздействия от страна на *неконкурентността на чистите обществени услуги* затрудняват функционирането на пазара и водят до прекомерно използване на обществените услуги, «*гратисчийство*», ограничения в оптималното разполагане и деградация на ресурсите.[2] *Неделимостта на предлагането на смесените обществени стоки* оказва влияние върху оптималното разполагане на ресурсите в двата полюса – стоков дефицит или монополизация. От една страна, възможностите за допълнително финансиране и подпомагане засилват интереса към субсидирания отрасъл, което при ограниченост на ресурсите, крие опасност от деградация на ресурсите или стоков дефицит. От друга страна, фирмените интереси за максимизиране на печалбата често пренебрегват оптималното разполагане на ресурсите от гледна точка на обществото и спонтанно тласкат бизнеса към монополизация.[2]

Външните въздействия притежават характеристиките на обществените стоки и включват ползите или разходите, произведени от една производствена или потребителска единица, които облагодетелстват или засягат трети икономически

агенти, които не са заплатили за ползите или не са възмездени за понесените щети. Такъв характер имат пътищата, селищната инфраструктура, висшето образование, замърсяването на въздуха, водата, шума и пр.

Присъствието на *позитивни външни въздействия* води до свръхпроизводство, а на *негативните* – до несъвършеното функциониране на децентрализираните пазари.

Когато става въпрос за развитие на селското стопанство и селските райони негативните въздействия се задълбочават още повече от ограничеността на поземлените ресурси и неравномерното им териториално разположение.

От средата на миналия век в развитите държави се субсидира производството на основни земеделски продукти. Практиката на субсидираното селскостопанско производство генерира постоянни излишъци при някои земеделски продукти, което налага трансформиране и промяна на Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз. Известно е, че *субсидирането и осигуряването на преференциални условия* има освен позитивно и негативно отражение върху бенефициентите и икономиката като цяло.[10] Субсидиите, от една страна подпомагат фирмите да се задържат на пазара и често след спирането им те са още по-неспособни да оцелеят в нормални пазарни условия. От друга страна, преразпределението на ресурси обикновено се съпътства от бюрокрация и неравнопоставеност между икономическите субекти.[8]

Фундаменталната реформа на ОСП от 2003 г. внася значителни промени в начина на подкрепа на земеделския сектор, като се понижават нивата на подкрепата за европейските фермери. По принцип ОСП на Европейския съюз действа чрез косвени регулатори, но се използват и преки и ограничителни инструменти.

Възприетите европейски стандарти за екологично и биологично производство, за качеството на храните и пр. действат като *косвени регулатори* на Общността за опазване на околната среда и гарантиране безопасността на храните и хуманното отношение към животните.

Чрез *преките инструменти* (директни плащания; доплащания за земеделските производители; пазарна подкрепа; преки инвестиции в регионите и селското стопанство по програмата за развитите на селските райони) се предоставят финансови средства на бизнес-структурите при условие за „кръстосано спазване“.

Ограничителните инструменти (квоти, лицензиране на вноса и износа, ограничения за производство, изисквания за рекултивирание на площи и др.) регулират осъществяването на определени дейности.

Анализът и оценката на ефектите от прилаганите инструменти за въздействие върху устойчивото природоползване в българските бизнес-структури и държавни институции подпомагат *рационализирането и оптимизирането* им в следните посоки:

1) *комбинирано използване на държавно и проектно финансиране*

Прилагането на програмно бюджетно финансиране в българските държавни институции започва в края на 90-те години с въвеждане на Концепцията за планиране, програмиране и бюджетно финансиране. От 2008 г. програмните (делегираните) бюджети са задължителни за всички министерства и за институциите със самостоятелни бюджети, включително държавния бюджет.[9] *Делегираните бюджети осигуряват финансиране само за обосновани програми и проекти и гарантират по-голяма прозрачност, по-добро интегриране на политиките в зависимост от поставените цели на общата политика, по-ефективното разпределение и изразходване на наличните бюджетни ресурси.*

Делегираните бюджети на дирекциите на Националните паркове имат само разходна част за покриване текущата издръжка на администрацията. Поддържането на парковата инфраструктура и инвестиции се осигурява по проекти. Възниква

въпросът, доколко е рационално финансирането на прочистването на територията и укрепване на пътеките в Националните паркове да е само за сметка на проекти.

2) *синергия* – координация и комплексност между отделните инструменти за въздействие

За периода 2007-2013 г. в България действат седем програми, съфинансирани от Структурните фондове на ЕС, всяка с отделен управляващ орган и междинни звена, разположени в различни институции. Това осигурява потенциална възможност за добавяне синергитични ефекти от координацията между тях с оглед опазване на околната среда и осигуряване на устойчив растеж в регионите.

3) *по-добра координация* между администрациите на националните паркове и субектите, осъществяващи стопанска дейност

В момента управлението и стопанската дейност на територията на Националните паркове в България са обособени в две независими институции – Дирекция на Националния парк, която управлява и опазва територията и обединено предприятие, което осъществява стопанска дейност в територията им. От една страна това е удачно, тъй като се осъществява по-ефективен контрол. От друга страна, единствената форма за контрол, която може да използва парковата дирекция са глобите, в резултат на теренните наблюдения.

4) *ефективен контрол за опазване на природата и околната среда*

В България е изградена правната и институционалната рамка за осъществяване на ефективен контрол за опазване на природата и околната среда. Към Министерството на околната среда и водите са обособени дирекция "Национална служба за защита на природата" и дирекции за управление на националните паркове. Най-често използваните инструменти за контрол в парковите дирекции са:

- разрешителни за бране на билки и горски плодове;
- разрешителни за събиране на дърва за огрев;
- глоби и санкции.

Биологичното земеделие се оформя като пазарен сегмент и все повече земеделски производители се възползват от инструментите за подпомагане по Програмата за развитие на селските райони. [4]

5) *рационализиране на мерките за подпомагане по Програмата за развитие на селските райони*

Действието на агроекологичната мярка „Пасторализъм“ по ос 2 на Програмата за развитие на селските райони вече показва някои негативни ефекти, свързани с контрола на пастирите, преизпасването на планинските пасища, засилване на ерозионните процеси и заплахи за екосистемите. По данни на ДФ“Земеделие“ след 2007 г.се оформя тенденция на нарастване използването на планинските пасища за подпомагане по мярката, като през 2012 г. за Национален парк „Централен Балкан“ използваните пасища са 4 пъти повече спрямо 2008 г. Подпомагането в момента ежегодно се определя на площ. По-рационално би било подпомагането да е под формата на дългосрочно ползване и парковите дирекции да контролират опазването на територията, успоредно с контролните органи на ДФ“Земеделие“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основата на приключващия първи период от прилагането на европейската политика за устойчив растеж в България и анализ на въздействията върху бизнес-структурите и опазването на природната среда могат да се направят следните изводи.

П ъ р в о. Както всяка външна интервенция, прилагането на европейската, националната и регионалната политики за устойчив растеж в България поражда както положителни, така и отрицателни ефекти.

В т о р о. Необходимо е изработване на методика за идентифициране на въздействието на външните интервенции върху опазването на природната среда и биоразнообразието.

Т р е т о. Координацията между отделните инструменти за въздействие осигуряват възможност за добавяне синергитични ефекти от тях с оглед опазването на околната среда и гарантиране на устойчив растеж в регионите.

Ч е т в ъ р т о. Успешното усвояване на еврофондовете и националната политика в селското стопанство поставят високи изисквания към публичната администрация, която е не само администратор на държавната политика, а и фактор за постигане на баланс между обществените и бизнес интересите.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Линкова, М. Въздействие на ОСП върху локализационния избор за инвестиции в българското земеделие. //Народностопански архив, АИ“Ценов“, Свищов, 4/2012.

[2] Линкова, М. Агробизнесът в България и общата селскостопанска политика на Европейския съюз. Сборник „Предизвикателства пред агробизнеса и селските райони“, ИК“Геа - Принт“, Варна, 2010.

[3] Николова, М. Екологично устойчиво развитие на агрофирмата. АИ Ценов, Свищов, 2013.

[4] Николова, М. Биологичното земеделие – състояние и потенциал за развитие. Библиотека „Образование и наука“, АИ „Ценов“, Свищов бр. 31/2013.

[5] Musgrave, R. The Theory of Public Finance. New York, 1959.

[6] Samuelson, P., The Pure Theory of Public Expenditure. Review of Economics and Statistics. № 36, 1954-1955.

[7] http://ec.europa.eu/europe2020/index_bg.htm

[8] <http://ime.bg/bg/articles/protiworechiqta-na-obshtata-selskostopanska-politika-na-es-1>; www.farmsubsidy.org

[9] <http://www.minfin.bg/bg/page/241>

[10] www.ime.bg - Институт за пазарна икономика, Адриана Младенова, Крие ли рисковете за България неусвояването на еврофондове?

За контакти:

Доц. д-р Маруся Линкова, Катедра “Аграрна икономика”, Стопанска академия “Д. А. Ценов” - Свищов, тел.: 0631-66 272, e-mail: mlinkova@uni-svishtov.bg

Докладът е рецензиран.